

ERNST TUGENDHAT, ÈTICA I DELIBERACIÓ

Manuel Villar Pujol

Catedràtic de Filosofia (secundària)

Aquest treball pretén ser la presentació d'una experiència pedagògica iniciada el curs 2008-2009 a l'assignatura d'Educació Cívico-Ètica¹, que amb diferents denominacions i alguns canvis, ha arribat fins a aquest curs. Les reflexions que hi trobareu giren al voltant d'un llibre del filòsof Ernst Tugendhat, *El llibre del Manel i la Camil·la*².

El llibre està dividit en deu capítols. La estructuració dels quals, en línies generals, segueix una pauta similar: s'exposa un comportament humà sobre el que un dels personatges del llibre (alumnes, professors, pares) formula una tesi que pretén valorar-lo des del punt de vista moral. A partir d'aquesta tesi, s'obre la possibilitat que altres personatges puguin expressar els seus dubtes, objeccions, comentaris i crítiques o demanar aclariments de la teoria que s'hi ha proposat.

La forma com es presenten les idees en aquest llibre és la del diàleg. Aquest recurs no és la primera vegada que s'utilitza en l'àmbit de l'ètica. Convindria dir aquí, que l'ètica s'inicia en forma de diàleg. Son els diàlegs de Plató, on Sòcrates protagonitza vives polèmiques amb altres contertulians, les primeres manifestacions de l'ètica. A través d'aquestes discussions es van plantejant problemàtiques que encara avui en dia no han deixat de preocupar-nos: *què és el bé, què és la virtut, en què consisteix la justícia, quin és l'origen del comportament moral*. Abans de Plató ja existien models diversos de plantejar l'existència o la bona vida, però no una activitat que sotmetés a la crítica i al qüestionament racional aquestes maneres de viure.

Si el primer capítol de *El llibre del Manel i la Camil·la* es centrava en l'assassinat, el segon capítol és el robatori. La pregunta és: per què robar és dolent? Pau, un dels alumnes, confessa que "mai no pensem en les raons per què tothom ens diu que robar està mal fet". Amb la intervenció del Pau es revela el veritable objectiu del llibre: posar de relleu que *la capacitat deliberativa* és allò que veritablement ens

distingeix com humans, tot i que no sempre la fem servir. Capacitat deliberativa que s'entén com a capacitat de preguntar per raons. La filosofia, segons Ernst Tugendhat, consisteix fonamentalment en la clarificació conceptual i l'ètica, com a branca de la filosofia, s'especialitza en la clarificació dels conceptes morals. Sovint la gent fa servir paraules o discuteix sobre determinats problemes sense saber exactament el que signifiquen. Diuen que robar és una acció dolenta però mai no s'han parat a pensar per què és dolenta. I això és el que no entén el Pau: "Des de sempre se'ns ha dit que robar està malament", "Als diaris i a la televisió es diu que robar és dolent i que els delinqüents han d'anar a la presó". Des de la família, l'escola, els mitjans de comunicació ens fan arribar consignes sobre el que hem de fer i el que no hem de fer. Aquesta és una de les formes de justificar els nostres judicis morals: atribuir a causes externes la raó de per què és incorrecta o correcta una acció. Però no és l'única ni la més adequada. L'ètica busca la justificació dels judicis i les normes morals d'una altra manera, d'una forma més radical³.

Segons Tugendhat, allò que caracteritza la moral és la pretensió de fonamentació. Imaginem-nos el cas següent: un infant fa una pregunta: *Per què això que em demaneu fer està bé? Per què allò que vull fer està prohibit?* Els progenitors en sentir-se sorpresos per les ànsies d'aclariment del seu fill, responen el primer que els hi passa pel cap: perquè sempre ha estat així o perquè ho diem nosaltres; i si interpreten que amb aquestes respostes encara no han aconseguit satisfer aquest sobtat furor escrutador com a últim cartutx recorren a Déu, donant per fet que així amansiran la seva curiositat: perquè Déu ho ha prohibit⁴.

Una moral que pretengui ser autònoma no pot fonamentar-se en propietats psicològiques, sociològiques ni supraempíriques, Déu o la Raó pura (Kant) per exemple, sinó en els nostres interessos habituals, insisteix Tugendhat. Ens interessa sobretot ser respectats. I aquest interès és un desig general, fins i tot per a aquell que no té intenció de respectar els altres. Ser respectat és un bon desig, però perquè funcioni realment cal que sigui una exigència recíproca on

1 Tot el material pedagògic el podeu trobar en <http://pitxaunio.blogspot.com.es/search/label/manel%20i%20camil>
<https://sites.google.com/site/conviccionslesminimes/el-llibre-del-manel-i-la-camil-la>

2 TUGENDHAT, Ernst, *El llibre del Manel i la Camil·la*, Gedisa, Barcelona 2001

3 TUGENDHAT, Ernst, op. cit, pàg. 23

4 Íbid, pàg. 37

ningú quedi exclòs. Voler ser tractat amb respecte exigeix en reciprocitat tractar també els altres amb respecte⁵.

Per què he de respectar totes les persones? Per què no puc ser bo només amb els meus amics? Què passa si sóc dolent amb aquells que no ho són? Es pregunta Sebastià, el personatge representant de l'amoralitat sofística, en un altre capítol del llibre. L'empatia ha de tenir uns límits. Això és el màxim que se li pot demanar a qui fa un moment declarava que només era bo allò que era bo per als seus interessos. És un pas més per sortir dels seu solipsisme moral. Ara, bo és allò que em convé a mi i als meus amics. S'ha eixamplat una mica el cercle de la conveniència moral. Però és un cercle massa reduït que encara no pot abastar la humanitat sencera. El problema de la moral no pot ser el problema dels límits de les meves accions moral, respondre a la pregunta: *fins a on podem ser bons?* Aquest és un problema que afecta més a la psicologia social, l'etologia humana o l'antropologia. El problema de la reflexió moral, el problema de l'ètica és un altre. El problema ètic és què és el que fa que una acció sigui moral de forma universal. La resposta al problema és el respecte. Però no un respecte limitat a l'amic, al fill o familiar directe o indirecte, al compatriota o a qui comparteix les meves creences polítiques o religioses, sinó un respecte que no té en compte cap d'aquestes distincions, que no discrimina. És el respecte que, ara sí, es pot representar pel cercle moral més gran que podem imaginar: el que inclou la humanitat sencera. En resum, el que preocupa a l'ètica no és tant com es generen els diferents cercles concèntrics, sinó com justificar l'únic cercle moral possible⁶.

Més endavant, en un moment de calma després d'intensos debats, hi ha temps per reflexionar sobre el que s'ha aconseguit fins aquí. Tanmateix, pel que es desprèn de la conclusió a la que arriba el Manel, el protagonista del llibre junt amb la Camil·la, el que s'ha aconseguit sembla que és ben poc: inseguretat, dubte, manca de confiança en les seves opinions ("Les darreres converses amb els seus amics li havien provocat molts dubtes i incerteses"; "Fins aleshores havia estat convençut de ser una persona que sempre actuava correctament i que fer-ho no era una cosa tan difícil"). Això no obstant, el que sent l'alumne tan sols és justament una de les situacions que pretén provocar la filosofia: la perplexitat. En aquest sentit, el paper provocador del Sebastià en *El llibre del Manel i la Camil·la* amb les seves insinuacions perverses és essencial per mantenir la tensió dialèctica. És el que també Ernst Tugendhat reclama per a qualsevol tasca intel·lectual: una actitud d'apertura per a les raons que poden anar en contra de la pròpia opinió. Al capdavant, significa confiar en la dinàmica d'aclarir i fonamentar, propi de la manera com

ell entén el que és fer filosofia. A això Tugendhat anomena *honradesa intel·lectual*⁷.

D'on provenen les regles morals? Si la regla de la qual podem derivar les normes que han de dirigir els nostres actes morals no té origen en un manament diví ni en la Raó Pura com deia Kant, d'on prové? Tugendhat respon: de la deliberació conjunta de diferents interessos propis es genera un sistema recíproc d'exigències, que és un sistema de regles al qual tothom se sotmet, autolimitant la seva autonomia individual per interès propi. D'aquesta manera es genera un sistema que Tugendhat anomena *d'autonomia compartida*, on cadascú està disposat a restringir la seva autonomia tant com calgui perquè els altres puguin arribar a ser igualment autònoms⁸. La preocupació per l'educació per part de Tugendhat es va fer molt evident en el moment en què va respondre a una de les idees més importants de Sloterdijk defensades en *Normas para el parque humano*: "la genètica ha d'ocupar el buit deixat per la moral humanística". Tugendhat sosté que tots els éssers humans tenen una disposició innata per a la moral. Tanmateix això no vol dir que el comportament moral sigui innat, sinó la capacitat d'aprendre els valors que guien aquests comportaments. Perquè és fruit de l'aprenentatge i de la seva capacitat de deliberar, l'altruisme humà mai no podrà ser com l'altruisme de les formigues o altres tipus d'animals⁹.

El llibre del Manel i la Camil·la és la plasmació més clara de l'interès d'un filòsof de posar a prova una de les tesis més importants del seu pensament moral: que l'ésser humà és un ésser que delibera i que les qüestions de com un s'ha de relacionar amb els altres ocupen el capítol central de les seves deliberacions. Encara diria més, aquest llibre constitueix un acte de fe en les capacitats civilitzadores i emancipadores de l'educació.

BIBLIOGRAFIA

- SINGER, P. (1979): *Practical Ethics*, Cambridge University Press
- SLOTERDIJK, P (2003, tercera edició): *Normas para el parque humano*, Madrid, Ediciones Siruela
- TUGENDHAT, E. (2008): *Antropología en vez de metafísica*, Barcelona, Gedisa
- TUGENDHAT, E. (1999): *Diálogo en Leticia*, Barcelona, Gedisa
- TUGENDHAT, E. (2001): *El llibre del Manel i la Camil·la*, Barcelona, Gedisa
- TUGENDHAT, E. (2000): "No hay genes para la moral. Sloterdijk trastoca la relación entre ética y técnica genética", *Revista de Occidente* nº 228

7 Íbid. pàg. 37

8 Íbid. pàgs. 75-76

9 Íbid. Pàgs. 104-105

5 Íbid, pàgs. 77

6 Íbid. pàgs. 30-31